

Juridiskās personas reputācija ir jāsargā

2022-01-03

Aija Tuvikene, ZAB "O.Cers un J.Jurkāns", zvērināta advokāta palīdzē

Ja vēl pirms aptuveni pieciem gadiem Latvijas tiesu praksē bija diskusijas par to, vai atsevišķas tiesību normas aizsargā ne tikai fiziskās personas godu un cieņu, bet tādā pašā līmenī aizsargā arī juridiskās personas reputāciju, tad šobrīd var apgalvot, ka par to šaubu nav – juridiskai personai ir tiesības prasīt savas reputācijas aizsardzību tiesā.

Jēdziens "juridiskās personas reputācija" iegūst arvien lielāku tiesisko nozīmi ne tikai civiltiesiskos strīdos un tiesvedības stadijā, bet arī citos aspektos. Proti, 2020. gadā atkārtoti izskanēja aicinājumi izslēgt no publiskajiem iepirkumiem pretendētus ar sliktu reputāciju. Lai gan šāds jēdziens Publisko iepirkumu likumā (<https://likumi.lv/ta/id/287760-publisko-iepirkumu-likums>) (PIL) nav iekļauts, šobrīd Saeimā sagatavots likumprojekts, kurā paredzēts ļaut pasūtītājam daudz brīvāk no publiskā iepirkuma izslēgt pretendentu, par ko tam kļuvusi zināma noteikta veida informācija.

Tāpat juridiskās personas reputācijas aizsardzība jāņem vērā arī saistībā ar darba tiesiskajām attiecībām.

Arvien lielāks respekts tiesu praksē

Izpratne attīstījies

Lai gan nevar apgalvot, ka juridiskās personas reputācija Latvijas tiesībās bijusi izteikti neaizsargāta, tomēr, iepazīstoties ar beidzamo gadu tiesu nolēmumiem, secināms, ka izpratne par šo jautājumu un tā nozīmi attīstījies un kļuvusi noteiktāka.

Vēl nesenā pagātnē bija diskusijas par to, vai juridiska persona var vērsties tiesā un prasīt atsaukt tās godu un cieņu aizskarošas ziņas, kā arī prasīt mantisko kompensāciju. Juridiskas personas, vērstoties tiesā ar civilprasību, tāpat kā fiziskas personas, atsaucās uz Civillikuma (CL) 2352.¹ pantu (<https://likumi.lv/ta/id/90220-civillikums-ceturta-dala-saistibu-tiesibas#p2352>), kurā paredzēts, ka katram ir tiesības prasīt tiesas ceļā atsaukt ziņas, kas aizskar viņa godu un cieņu, ja šādu ziņu izplatītājs nepierāda, ka tās atbilst patiesībai. Ja personas godu un cieņu aizskarošās ziņas izplatītas presē, tad gadījumā, kad tās neatbilst patiesībai, šīs ziņas presē arī jāatsauc. Ja personas godu un cieņu aizskarošās ziņas, kas neatbilst patiesībai, ietvertas dokumentā, šāds dokuments jāapmaina. Citos gadījumos atsaukšanas kārtību nosaka tiesa. Ja kāds prettiesiski aizskar personas godu un cieņu mutvārdos, rakstveidā vai ar darbiem, tad viņam jānodrošina atbildība (mantiska kompensācija). Atbildības apmēru nosaka tiesa.

Ņemot vērā, ka šajā normā paredzēta tieši goda un cieņas aizsardzība, bet tās uzskatāmas par fiziskai personai piemērošām īpašībām, atsevišķos gadījumos radās neizpratne, vai arī juridiska persona var izmantot šo normu un piemērot to, lai pieprasītu kompensāciju par reputācijas aizskārumu.

Piemēram, 2015. gada 30. aprīlī Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija apelācijas instancē izskatīja lietu C31515812, kurā pirmās instances tiesa bija secinājusi, ka Latvijas Republikas Satversmes 95. pants (<https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme#p95>) un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>) 8. pants aizsargā cilvēka, t.i., fiziskas personas, godu un cieņu, savukārt, nekonstatējot juridiskas personas goda un cieņas aizskārumu, tiesai nav pamata CL 2352.¹ panta

(<https://likumi.lv/ta/id/90220-civillikums-ceturta-dala-saistibu-tiesibas#p2352>) trešās daļas izpratnē lemt prasījumu par atlīdzības jeb mantiskas kompensācijas piedziņu.

Šobrīd gan Latvijas, gan Eiropas Savienības līmenī nav šaubu, ka juridiskās personas reputācija aizsargājama pat tad, ja saturiski tā nav tas pats, kas fiziskai personai piemītošās īpašības, t.i., gods un cieņa.

Piemēram, Senāts 2020. gada 30. aprīļa spriedumā lietā SKC-77/2020 (<https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6201>) norādījis, ka ar godu saprotams personas sabiedriskais novērtējums, kas rodas saistībā ar šīs personas uzvedību sabiedrībā, bet ar cieņu – pašnovērtējums jeb sabiedriskā vērtējuma atspoguļojums viņas pašas apziņā. Juridiskai personai nepiemīt spēja veikt iekšēju novērtējumu, tādēļ atšķirībā no gadījumiem, kad prasītājs ir fiziska persona, nav vērtējams, vai noticis juridiskās personas cieņas aizskārums. Līdz ar to juridisku personu kontekstā jānosaka, vai aizskarta juridiskās personas reputācija (gods) un vai pasliktinājies tās sabiedriskais novērtējums tādā mērā, ka tas ietekmē vai varētu ietekmēt juridiskās personas darbību.

Lai gan, runājot par juridiskas personas reputāciju, šķietami izslēgts jebkāds personiskais raksturs, kā arī tās reputācijas aizsardzības nepieciešamība saistīta tieši ar komerciālajām interesēm, nav pamata uzskatīt, ka juridiskā persona tāpēc ir vai būs mazāk aizsargāta.

Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokāts Mihails Bobeks (*Michal Bobek*) savos 2017. gada 13. jūlija secinājumos lietā C-194/16 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:62016CC0194&from=LV>) uzsvēris, ka juridiskas personas ne vienmēr ir komersanti (tām var būt cēlāki mērķi) un juridiskajai personai pilnīgi noteikti piemīt tiesības uz īpašumu, darījumbrīvību un darbu. Ja juridiskās personas reputācija nepamatoti aizskarta, ir pamats runāt arī par šo tiesību aizskārumu.

Iespēja novērst nepatīkamo

Jānorāda, ka strīdos par nepatiesu ziņu atsaukšanu veltīta uzmanība arī tam, vai aizskartais komersants varēja novērst tam netīkamo ziņu izplatīšanu.

Atbildība iestājas arī par nepamatota un aizskaroša viedokļa paušanu bez jebkādas faktiskas bāzes, t.i., gadījumos, kad viedoklis ir rupjš un klaji aizskarošs

Vismaz divās lietās tiesa, izskatot strīdu, ņēmusi vērā atbildētāja (fiziskas personas) iebildumus, ka tas savus publiskos un juridiskai personai netīkamos izteikumus saistījis ar viņam tobrīd pieejamo informāciju. Tādējādi, iespējams, ja juridiskā persona savlaikus būtu sniegusi savu viedokli vai informāciju par konkrēto jautājumu, personas publiski izteiktie paziņojumi būtu citādi.

Piemēram, Senāta 2021. gada 4. augusta spriedumā lietā SKC-75/2021 analizēta situācija, kad atbildētāja (fiziska persona) daudzdzīvokļu mājas teritorijā izlikusi paziņojumu, kurā pauda šaubas, vai dzīvokļu īpašnieku kooperatīvā sabiedrība (prasītāja) mājas apsaimniekošanai saņemtos naudas līdzekļus tiešām izlietojusi šiem nolūkiem. Proti, mājas iedzīvotāja norādīja, ka paziņojuma izplatīšanas brīdī tās rīcībā bija prasītāju sniegtā informācija par attaisnojuma dokumentiem tikai 657 eiro apmērā. Tādējādi izteikumā ietvertā informācija ir patiesa, jo pēc vairākkārtējiem iesniegumiem izplatīšanas brīdī nebija sniegts pamatojums atlikušās summas izlietojumam. Senāts pievienojās šai atbildētājas tēzei.

Savukārt spriedumā lietā SKC-77/2020 (<https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6201>) nozīme piešķirta tam, vai komersants izmantojis tiesības runāt ar žurnālistiem un sniegt savu skaidrojumu par situāciju vēl pirms viņam netīkamā sižeta publiskošanas. Senāts norādīja: konkrētajā gadījumā tiesa izvērtējusi un ņēmusi vērā to, ka žurnālists bija vērsies pie prasītāju amatpersonas, lai pārbaudītu viņam sniegto informāciju un nodrošinātu prasītājam iespēju izteikties, taču tās šo iespēju neizmantoja. Līdz ar to žurnālists bija izpildījis pienākumu pārbaudīt informāciju, kā arī dot iespēju prasītājam izteikties.

Vienlaikus tomēr jānorāda, ka, pildot pienākumu sniegt informāciju, jāievēro komercnoslēpuma aizsardzība un jebkāda cita rakstura konfidencialitātes pienākums.

Atbildība par viedokli

Visbeidzot, lai gan bieži sastopams uzskats, ka gan fizisku, gan juridisku personu nevar aizsargāt pret kādas citas

personas pausto viedokli, šāds secinājums ir pārāk vispārīgs.

PIL jau šobrīd paredzēta iespēja izslēgt pretendentu, kurš nepārprotami klasificējams kā tāds, kam ir reputācijas problēmas

Jau minētajā spriedumā lietā SKC-77/2020 (<https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6201>) vērsta uzmanība uz to, ka CL 2352.¹ panta (<https://likumi.lv/ta/id/90220-civillikums-ceturta-dala-saistibu-tiesibas#p2352>) tvērumā ietilpst arī atbildība par viedokļa paušanu. Tiesa, atsaucoties uz jaunāko judikatūru, norādījusi, ka atbildība iestājas arī par nepamatota un aizskaroša viedokļa paušanu bez jebkādas faktiskas bāzes, t.i., gadījumos, kad viedoklis ir rupjš un klaji aizskarošs.

Kā noteikt kompensāciju?

Nav šaubu, ka CL 2352.¹ pantā (<https://likumi.lv/ta/id/90220-civillikums-ceturta-dala-saistibu-tiesibas#p2352>), kurā paredzētas tiesības aizsargāt juridiskas personas reputāciju, noteiktas arī tiesības prasīt atlīdzību par juridiskās personas reputācijai nodarītu kaitējumu. Arī CL 1635. pantā (<https://likumi.lv/ta/id/90220-civillikums-ceturta-dala-saistibu-tiesibas#p1635>) iekļautas tiesības uz atlīdzību par nemantisku kaitējumu.

Kritēriji, kas jāņem vērā, nosakot mantiskās kompensācijas apmēru, ir nepatiesu, godu un cieņu (juridiskai personai – reputāciju) aizskarošu ziņu izplatīšanas publiskums, plašums, aizskārums smagums attiecībā uz personu, sekas, ko radījusi aizskarošo ziņu izplatīšana, pušu personība u.c.

Publiskums un plašums kā mantiskās kompensācijas noteikšanas kritēriji samērā plaši vērtēti Latvijas tiesu praksē. Proti, ir pamats uzskatīt, ka lielākajā daļā lietu, kurās juridiskā persona cēlusi prasību par reputācijas aizskārums, atbildētājs ir masu medijs, kas publicējis uzņēmumam netikamo informāciju. Šādos gadījumos aizskārums plašums jānosaka, izmantojot datus par konkrētā medija lasītāju skaitu, raksta lasītāju skaitu masu medija interneta vietnē, pārpublicēto rakstu skaitu u.tml.

Protams, noteikt kompensācijas apmēru varētu būt daudz grūtāk tad, ja minētā informācija nav izplatīta masu medijos, bet gan sociālajos tīklos vai citā specifiskā vidē.

Vienlaikus jānorāda, ka, lemjot par kompensācijas apmēru, netiek akceptēta ievērojama apmēra kompensācijas piedziņa. Proti, kompensācijai nedrīkst būt sodošs raksturs. Tiesu praksē atzīts, ka tiesības vērsties pret juridiskās personas reputācijas nepamatotu aizskārums un tiesības prasīt kompensāciju jāaplūko kontekstā ar personas tiesībām uz vārda brīvību. Ir jāizvairās no gadījumiem, kad tiesas noteiktā kompensācija ir tik liela, ka tā var radīt sabiedrībā t.s. atturošo efektu (*chilling effect*) attiecībā uz vārda brīvības izmantošanu citos gadījumos.

Reputācija un publiskie iepirkumi

Juridiskās personas reputācija ir jēdziens, ko arvien biežāk min arī publisko iepirkumu kontekstā. Proti, biežāk izskan aicinājumi ieviest regulējumu, kurā paredzētu pasūtītāja tiesības izslēgt pretendentu, kam ir slikta reputācija. Tomēr šāda potenciālā pieeja arī kritizēta, norādot, ka reputāciju nav iespējams izmērīt. Tā kā pat bez šāda samērā plaši interpretējama jēdziena ir daudz strīdu par pretendentu atlases procesu un tā konkrētību, tā ietveršana PIL strīdus tikai vairotu.

Vienlaikus jānorāda, ka PIL (<https://likumi.lv/ta/id/287760-publisko-iepirkumu-likums>) jau šobrīd paredzēta iespēja izslēgt pretendentu, kurš nepārprotami klasificējams kā tāds, kam ir reputācijas problēmas. Piemēram, atbilstoši PIL 42. pantam (<https://likumi.lv/ta/id/287760-publisko-iepirkumu-likums#p42>) pasūtītājam ir tiesības izslēgt pretendentu vai kandidātu, kurš atzīts par vainīgu noteiktos noziedzīgos nodarījumos. Tāpat izslēdzams kandidāts vai pretendents, kas atzīts par vainīgu konkurences tiesību pārkāpumā (ar izņēmumiem), kam ir nodokļu parādi utt.

Savukārt PIL 42. panta (<https://likumi.lv/ta/id/287760-publisko-iepirkumu-likums#p42>) 2. daļā pasūtītājam ļauts izslēgt kandidātu vai pretendentu no dalības iepirkuma procedūrā arī citos gadījumos, kad izdarīti pārkāpumi, ko varētu atzīt par tādiem, kas rada šaubas par reputāciju. Tiesa, tas iespējams tikai tad, ja pats pasūtītājs to savlaikus norādījis paziņojumā par līgumu vai iepirkuma procedūras dokumentos.

Apkopojot minēto, secināms, ka PIL (<https://likumi.lv/ta/id/287760-publisko-iepirkumu-likums>) jau šobrīd publiskajos iepirkumos liegta dalība kandidātiem, kuru reputācijas problēmas atzīstamas par acīmredzamām.

Jānorāda, ka šobrīd Saeimā atrodas PIL (<https://likumi.lv/ta/id/287760-publiisko-iepirkumu-likums>) grozījumi, kuros paredzēta iespēja izslēgt kandidātu arī tad, ja pasūtītājam ir informācija, ar ko pierādāms, ka kandidāts vai pretendents vienojies ar citiem piegādātājiem un šāda vienošanās vērsta uz konkurences kavēšanu, ierobežošanu vai deformēšanu konkrētajā iepirkuma procedūrā. Iespēja izslēgt pretendentu paredzēta arī tad, ja pasūtītājam ir informācija par pārkāpumiem darba tiesību jomā u.c. situācijās, ko varētu uzskatīt par sociāli nozīmīgām.

Tādējādi, lai gan arī potenciālais regulējums nesatur frāzi "laba reputācija", tomēr ar to publiskajos iepirkumos plānots paplašināt izpratni, kādi uzņēmumi nav uzskatāmi par tādiem, kam ir laba reputācija.

Darbinieks kā drauds reputācijai

Nav šaubu un arī juridiskajā literatūrā atzīts, ka laba reputācija ir viena no nemateriālajām vērtībām, kas veido uzņēmumu komercietisību izpratnē, t.i., tai ir tieša ietekme uz uzņēmuma klientūru un tā nākotnes vērtību. Uzņēmums, kura vadošie darbinieki regulāri pārkāpj likumu vai rīkojas pretēji sabiedrības morāles un ētikas normām, visticamāk, ar laiku varētu zaudēt labo reputāciju investoru vai klientu vidū.

Piemēram, palielinoties sociālo tīklu nozīmei, arvien biežāk vērtē jautājumu, vai darbinieks savos privātajos sociālo tīklu kontos var izplatīt jebkuru informāciju, ko uzskata par sev tīkamu. Ir jāsabalansē darbinieka tiesības uz vārda brīvību un uzņēmuma (juridiskās personas) intereses. Saistībā ar to jānodala darbinieka izplatītā informācija darba pienākumu izpildes laikā (Darba likuma (DL) 130. pants (<https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums#p130>)) un darbinieka aktivitātes ārpus darba laika (DL 141. pants (<https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums#p141>)).

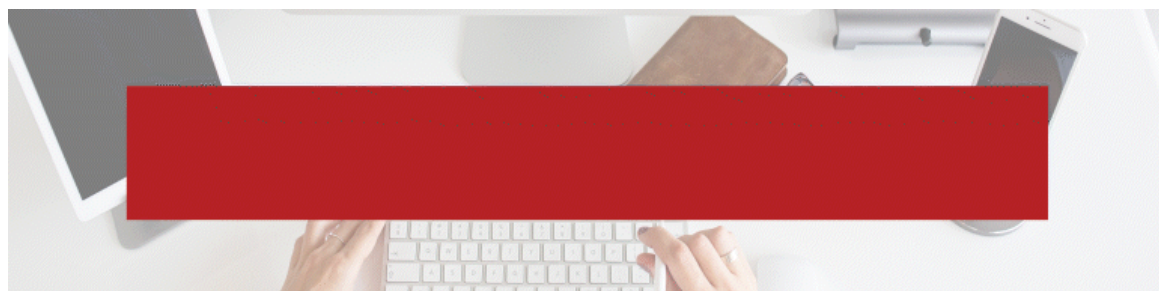
Darbības darba pienākumu izpildes laikā iespējams regulēt ar darba līgumu vai darba kārtības noteikumiem, paredzot nosacījumus, kas darba devēja ieskatā ir jāievēro darbiniekiem darba pienākumu pildīšanas laikā. Šādi nosacījumi var būt saistīti arī ar darba devēja reputācijas sargāšanu.

Savukārt jautājums par darbinieka aktivitātēm ārpus darba laika nav tik vienojošs. Tas skaidrots DL (<https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums>) komentāros^[1], norādot, ka darba devējs nevar uzspiest darbiniekam noteiktus uzvedības priekšrakstus atpūtas laikā. Proti, darba devējs nevar patvaļīgi noteikt darbiniekam ierobežojumus, kas viņam jāievēro laikā, kad netiek veikts darbs, ja vien noteikt šādus ierobežojumus nav paredzēts likumā.

Vienlaikus nevar uzskatīt, ka darbinieks ārpus darba laika drīkst publicēt informāciju, kas ir klaji pretrunā darba devēja interesēm vai uzskatāma par atklāti naidīgu kādai sabiedrības grupai. Piemēram, ja darba devējs ir uzņēmums, kas ražo palīgapriekojumu personām ar kustību traucējumiem, nav pieļaujams, ka nav iespējams ierobežot darbinieka sociālo tīklu ierakstus, kuri vērsti pret šo sabiedrības grupu. Ja šāda situācija jau radusies, iespējams piemērot DL 101. panta (<https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums#p101>) 5. daļā noteikto darba līguma uzteikšanas kārtību, t.i., celt tiesā prasību par darba tiesisko attiecību izbeigšanu, pamatojoties uz svarīgiem iemesliem. Par šādu iemeslu atzīstams katrs apstāklis, kas, pamatojoties uz ticamības un savstarpējas taisnprātības apsvērumiem, neļauj turpināt darba tiesiskās attiecības.

Tāpat pastāv arī viedoklis, ka darba devējs var darba kārtības noteikumos ietvert prasību nekaitēt uzņēmuma interesēm arī ārpus darba laika. Šāds uzskats saistīts ar faktu, ka darba tiesiskās attiecības tomēr vērtējamas kā uzticības attiecības un situācija, kad viena no iesaistītajām pusēm darbojas pretēji otrai (tostarp grauj tās reputāciju), nav uzskatāma par juridiski aizsargājamu. Šāds modelis, lai gan diskutabls un uzmanīgi piemērojams, iespējams, ir vienīgais veids, kā risināt problēmu pirms tās rašanās.

[1] Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, ZAB "BDO Law", "Darba likums ar komentāriem", Rīga, 2020.

(/banners/handle_banner/843).

